

УДК 811.161.2'42:82

КОНЦЕПТИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Анна ОГАР

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич), annaogar@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4917-8008>

Research ID: F-1096-2018 <http://www.researcherid.com/rid/F-1096-2018>

Статтю подано до редакції / The article is submitted to the editorial board
25.07.2018

Статтю опубліковано / The article is published 15.11.2018

У статті на матеріалі сучасної української художньої прози виділено ключові концепти. З'ясовано, які зміни відбулись у концептуальній картині світу українців: традиційно сталі позиції у переліку базових одиниць займає концепт *Україна*, перейшов у розряд найбільш актуальних концепт *війна*, нових ознак набули такі одиниці, як *земля, небо, життя, смерть*.

Ключові слова: концепт; вербалізатор; дискурс; концептуальна структура; концептуальна ознака.

CONCEPTS OF THE MODERN UKRAINIAN ARTISTIC DISCOURS

Anna OHAR,

Ph.D. in Philology, senior lecturer, Department of philological sciences and techniques of teaching in elementary school, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych), annaogar@ukr.net

The language picture of the world is no static concept. Public changes immediately reflect in the language. Typically, this process can be called evolution. However, there are periods of violent change. The more radical these metamorphoses, the more cardinal processes occur in the language picture of the world: the list of key concepts changes, new units appear, others are de-actualized.

The purpose of our article is to trace changes in the conceptual picture of the Ukrainian world, to identify and describe the key concepts to which modern Ukrainian prose writers appeal, in particular, to focus on the artistic prose of 2017.

The article focuses on the material of contemporary Ukrainian artistic prose. It was found out what changes took place in the conceptual picture of the world of Ukrainians: the traditionally stable positions in the list of basic units is the concept *Ukraine*, has become the most actual concept *war*, the new features have become such units as *earth, sky, life, death*.

Keywords: concept; verbalizer; discourse; conceptual structure; conceptual sign.

Постановка проблеми. Найперше, найвідоміше поняття, з яким асоціюють науку про мову, – це «слово». Ученню про слово присвячено значну частину лінгвістичних праць, однак знайти дефініцію, яка б вичерпно й універсально охоплювала це поняття, так і не вдалося. Причиною цьому слугує багатовимірність слова, його здатність виявляти себе в різних іпостасях у контексті різних мовознавчих напрямів. Скажімо, у В. Жайворонка читаємо: «Слово як ім'я реалії разом з усім набором характерних для нього мовних ознак – не лише мовна, а й концептуальна одиниця, тобто концепт» [1, 11]. Адже, окрім власне лінгвальної, наділене ще й культурною інформативністю, тобто на сконцентроване в ньому словникове значення накладаються різноманітні асоціації – культурні смисли. Мовна одиниця (слово) як вмістилище певного культурного сенсу є також одиницею культури, тобто концептом. Саме в такому руслі слово є об'єктом сучасних дискусійних платформ.

Аналіз досліджень. Про ключові концепти української культури сказано немало й у різному ключі, особливо в останні десятиліття. Передусім скажемо про критерії виділення таких концептів: функціонування в мові номінативних засобів уже підтверджує вагомість іменованих ними концептів для мовців, а частота апелювання до них лише вигідно підкреслює це. Окрім кількісного показника, домінантність визначають за семантичною багатовимірністю (поєднання близьких чи полярних смислових пластів, національна маркованість), полівалентністю (поєднання з іншими ключовими лінгвоодинаміями), естетичністю (експресивно-виражальний, емотивно-оцінний, тропейний потенціал) [5, 507].

Здебільшого на основі цих критеріїв виділяють базові одиниці української культури: концепти *душа, серце* (праці І. Голубовської), концепти *батько-мати, хліб-сіль, душа, земля, небо, хата* тощо (В. Жайворонка), *земля, мати, хліб, дім* тощо (В. Кононенко), *любов, Україна, честь, здоров'я, щастя, пам'ять* тощо (О. Левченко), концепт *Бог* (П. Мацьків), концепт *душа* (М. Скаб).

Мета нашої статті – простежити зміни в концептуальній картині світу українців, визначивши й описавши ключові концепти, до яких апелюють сучасні українські прозаїки, зокрема, зосередимось на художній прозі 2017 року: С. Жадан «Інтернат», В. Шкляр «Троша», Н. Сняданко «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма», В. Амеліна «Дім для Дома», В. Рафаєнко «Довгі часи», Г. Рис «Амстердам – Київ. І трохи святого Миколая». Вибір зазначеного хронологічного періоду зумовлений новими українськими реаліями.

Виклад основного матеріалу. Мовна картина світу народу – поняття не статичне. Суспільні зміни одразу відбиває мова. Зазвичай цей процес можна назвати еволюцією. Однак є періоди бурхливих змін. Що радикальніші ці метаморфози, то кардинальніші процеси відбуваються в мовній картині світу: змінюється перелік ключових концептів, з'являються нові або набувають нових ознак інші, ще інші деактуалізуються. Останнє десятиліття української історії – яскравий приклад цього. Трагічні події змусили й досі змушують нас переосмислювати цінності; дамоклів меч, який навис над Україною, тим чи тим чином змінив свідомість кожного українця. На мовному рівні це реалізовано в тих ключових концептах, до яких активно апелює дискурс, зокрема художній. Саме усвідомлення й трактування концепту передбачає умови контекстного оточення, а найкращий приклад такого тексту – мовлення майстрів слова. Своєрідність письменницького таланту полягає передусім у художньо виправданому відображенні релевантних для народу ментальних одиниць, органічному їх поєднанні з текстом, організації того синтезу мистецьких форм, яке найповніше відповідає мовно-естетичному задуму [3, 369].

В останній рік українська художня проза апелює до концептів, які й творять певні концептуальні центри в сучасній картині світу. Базовою такою одиницею є концепт *Україна*. Зрозуміло, що цей концепт завжди був ключовим для українців. Скажімо, особливістю доробку Т. Шевченка є наскрізний образ України, який просякає то безпосередньо, то опосередковано всі твори українського поета, зокрема епістолярні та малярські. «Україна» «Україна», «Вкраїна» – так Кобзар позначає насамперед Батьківщину. Це – «край милий, рідна сторона», якому протиставлена чужина. Але Україна в Т. Шевченка – це не тільки країна, а й метафізична картина світу, створена українським етносом. Отож концепт *Україна* варто розглядати, враховуючи інтенціональні поля, пов'язані з цим образом. Зокрема, в інтенціональне поле концепту *Україна* входять такі слова/символи, як *верба, калина, явір, барвінок, сокіл, соловейко, степи широкі, синє море*, які несуть важливе смислове навантаження [4, 155-

156]. Такі слова-символи створюють ідилію картину, що відповідає прагненню «української душі» [3, 370]. Художня проза 2017 року не вдається до цих символів, а натомість порушує онтологічні аспекти дефінування батьківщини, рідної країни, висуваючи на перший план у концепті *Україна* компоненти «люди», «духовна вітчизна»: *Україна – це взагалі не територія! Саме тому, Колюню, її ніколи не переможуть орди алкоголіків, націонал-ідіотів, танкістів-бурятів і духовних виродків. Україна, по суті, – це Вітчизна наша небесна. Вона майже те саме, що життя після смерті! (Рафаєнко, 27); Україна – це не кордони, не митниця, не релігійний бекграунд. Не карти мовних преференцій. Не вододіли і не тектонічні плити. Це люди, млять! Люди і ще раз люди! Вони і є культура! (Рафаєнко, 103).*

Художній текст, безумовно, є й вираженням політичних переконань автора (часто-густо вкладених у слова його героїв). І цікавим у цьому плані є політичні відчуття авторів з різних часових відтінків і стосовно різних загроз, все ж об'єднані проукраїнськими ідеями: *Просто рік тому всі, хто обурювався моїми словами, бачили загрозу для України лише з боку Росії. Польща здавалась «малим злом». Але я добре знаю поляків: вони ніколи не признають українців як рівних собі (Сняданко, 407); А все-таки я вірю, що Україна як держава є, і її вже з того шляху не повернуть, хоч би і як перли в обійми «єдиної-неділимої» (Сняданко, 338); Україна! Україна – зараз це і що робити, і хто винен, і що таке, розтак його матері! Україна – це все, що болить у тобі невгасимим болем (Рафаєнко, 110).*

Однак протиставлення рідного краю чужині, характерне сучасній прозі, цілком відповідає Шевченковим настановам: *Україна – це світло, «совок» – пільма. Росія в цій ситуації – саме «совок», причому в найгіршій його іпостасі – «совок-агресор» (Рафаєнко, 206)*

Передбачуваним є асоціативний ланцюжок *Україна – Батьківщина – дім*. Смісл концепту *дім* розкривають лексикографічні дані: 1) будівля, признач. для житла або для розміщення різних установ; будинок; 2) приміщення, в якому живуть люди; житло; 3) приміщення, люди, що в ньому живуть, та їхнє господарство [2, 2-306]. Найважливіша функція дому – захисна, оберогова. Дім також об'єднує сім'ю, родину. Дім, окрім трьох фізичних вимірів, передбачає ще один не менш матеріальний – любов. Дім там, де твоя душа і твоє серце. Саме такий аспект концепту ословлює сучасна проза, пор.: *І для цього йому щонайменше потрібно визначитись, на чьому боці його дім... (Жадан); Я ще не знаю, що означає це слово, та мені здається, вирій – це те ж саме, що й дім, те місце, де твої запахи завжди незмінні та справжні, чекають*

на тебе, наче ніхто й ніколи з цього дому не йшов (Амеліна, 21); Біля вокзалу нас оточують жінки в яскравих спідницях, з чорними, як земля, очима. Жінки навіть пахнуть землею – всією Землею, так, як інші зазвичай пахнуть домівкою (Амеліна, 163). І навпаки. Бездомність, неукоріненість, тимчасовість розглядають як негативну характеристику: Ні, мої нові знайомі, може, люди і непогані. Та здається, прийшли сюди, хоч і давно за моєю міркою, але чи то нізвідки – чи то звідусюди (Амеліна, 31); Ця квартира на тихій вулиці біля парку – тимчасовий табір для біженців. Не аж такий сумний, цілком впорядкований і охайний – але табір (Амеліна, 49).

Попри все, певні речі є незмінні, і це – вічні цінності: Полковник за грошима і не шкодує майже, каже, знав все життя, що все це погано скінчиться. Мовляв, сухарі, борошно й сірники – ось вічні цінності. Ну й земля це – так, звісно, земля (Амеліна, 65). Земля, домівка, рідна країна, те, що дає опору, впевненість, а отже – і відповідальність. І хоча вся проза просякнута опозицією земля – небо, у якій небо – духовна вись (*У небі не бойся майже нічого – тільки земного тяжіння... В небі здається: все, що внизу, ще можна перетерпіти (Амеліна, 83)*), а земля мала би бути ототожнена з матеріальним, меркантильним, втіленням людських страстей, однак у сучасній прозі земля – це «дім, Батьківщина, Україна», і, беззаперечно, саме цей компонент займає першорядне місце в однойменному концепті.

Сучасна література за актуалізації концепту *Україна* вдається до нетрадиційних одиниць, вибудовуючи нові асоціативні вектори. Так, С. Жадан у романі «Інтернат», говорячи про Схід України, вербалізує концепт *туман*. Концепт, у якому понад усталені компоненти (пор. словникові дані: скупчення найдрібніших крапель води або кристалів льоду в нижніх шарах атмосфери, яке робить повітря непрозорим; про те, що утруднює бачення, перешкоджає добре бачити; про що-небудь невиразне, нечітке, заплутане [2, 10-316]) проступають контекстуальні смисли: невизначеність, байдужість, відстороненість, безвідповідальність, – ті стани, у яких живуть люди, ціла країна. Туман – це те, що ховає вись – фізичну і духовну, що її руйнує. Вись традиційно утілена в небо – «безкінечно високе, досконале»: *Жінка попереду йде впевнено, хоча не видно зовсім нічого: вгорі, над головою, мав би висіти місяць чи щось таке, але туман ліг так низько, що неба просто немає (Жадан, 106); І спробуй їх [тисячі мешканців] там знайти – в такому тумані, спробуй вирахувати. ...Тільки цей густий туман, що виповнює собою розбиті під їзди й понівечені каналізаційні люки. І нічим тут не допоможеш, думає Паша, навіть якби й хотів їх звідти вивести – спробуй*

позбирай їх у цьому вариві. Лишається стояти й слухати, як усе довкола знищується й помирає (Жадан, 134); Паша дивиться в темряву. Вона рухається й пульсує. І жодних зірок там, ясна річ, немає. Є натомість уся та каламуть, яка вже котрий день висить над містом, обтяжує його, наповнює його собою (Жадан, 233); Озирається й бачить рівне сіре тло, що розгортається довкола, обступає його, не даючи жодного шансу на порятунк, і від цієї неохопної сірості йому стає так моторошно ... ; Стає зовсім тихо й просторо: все наповнене чорнотою, все нею залите (Жадан, 292); Виїжджають у поле, туман розлазиться, мов старий черевик (Жадан, 292).

Формально туман у творі – природне явище. Туман, як й інтернат, – метафора світовідчуття, загубленості, недолюбленості врешті-решт (С. Жадан). У кожному мікроконтексті прочитуємо, що туман у душах – це невизначеність, неасоційованість себе з певною землею, конкретно – з Україною. І як наслідок – чорнота й мерзота і в твоїй душі, і на твоїй землі

Ще один ключовий концепт художнього дискурсу останніх років – це концепт *війна*. Якщо до 2014 року концепт *війна* був серед не вельми актуальних одиниць для українців, то у зазначений період, як би це не було прикро, цей концепт перейшов у розряд ключових. Рідкісне явище – така зміна статусу концепту – не потребує додаткового пояснення чи обґрунтування. Потребує лише опису. Насамперед зазначимо, що одним із центральних компонентів концепту *війна* стала ознака «близькість». Безумовно, концепт *війна* – це не нове утворення в концептуальній картині світу українців, але його усвідомлювали як щось «далеке», «минуле», «те, що нас не стосується». Сьогодні диктує нові реалії (отже, формування цього концепту – це активний нині процес): *війна* – це зараз, це близько, це невідворотно, вона стосується всіх: *Усі готуються до війни, яка триває далі (Жадан, 334); А крок його відгонить старими страхами – сусідка ж бо має рацію, так не буває, щоб не було війна. Війна наче кір. Яким треба перехворіти. Від кору, щоправда, існує вакцина... (Амеліна, 281)*. І хоча художні твори апелюють до воєн різних періодів, та і письменники, і читачі проводять паралелі з сучасною. І дивно, як повторюється історія, як можна припасувати одні слова і до 1914-1918 рр., і до 1939-1945 рр., і до сьогоденішньої війни в Україні: *Приміром, про одну й ту саму подію одні сусіди кричать «окупація», інші вживають слово «визволення» (Амеліна, 62).*

Щораз у письменників виринають сумніви, думки, чи потрібна вона, ця війна, яка її мета, чому вона прийшла у наш дім, де ми не догледіли. І відповіді на ці запитання демонструють ключові моральні категорії на-

роду, його ціннісні орієнтири, змушують аналізувати, робити висновки: *Люди перетворились на офірних овець. Хіба не час покласти цьому край?* (Шкляр, 136); *Невже бандерівці надіються перемогти таку могутню державу, як СРСР? – не міг второпати капітан із Києва. Ні, сказав Стодоля, такої цілі нині ніхто не ставить, бо бандерівці є реалістами. Навіть воюючи великими збройними об'єднаннями УПА, вони боролися насамперед за ідею* (Шкляр, 131) *Як же так сталося? Як я це пропустив? Хоча, пробує він себе заспокоїти, чому проти мене? Не проти мене. До чого тут я? Та ладно, не проти тебе, тут-таки не погоджується він з собою, зрозуміло ж, що саме проти тебе, конкретно – проти тебе. Проти всього того, що з тобою пов'язане. А що зі мною пов'язане? – не розуміє сам себе Паша. Та все, відповідає він собі, і твій предмет, і твоя школа, і прапор, який над нею висить. Вони ж за це воюють. Точніше, проти цього* (Жадан, 254).

Війна настільки увійшла в наше життя, що воно поділилось на «до» і «під час»: *Передвоєнний рік. Минуле життя* (Жадан, 252); *Після війни розберемось* (Жадан, 294); *Тобі холодно, а ти сидиш і думаєш, яке життя почнеться в цьому місті після війни. Бо в те, що «після війни» коли-небудь настане, ти віриш свято* (Рафаєнко, 36). Віра в те, що настане «після» подекуди отримувала втілення у намаганні приховати, замаскувати сліди війни: *Відновлював теплотраси. Склив вікна. Міняв труби. Словом, робив усе, щоби війни не було видно. Якогося менше щоби було війни, принаймні на перший погляд* (Рафаєнко, 203).

На тлі концепту *війна* чітко проступає опозиція *життя – смерть*. Центральний компонент концепту *війна* – ознака *смерть, руйнація*: *У бою, на жаль, вони опинилися не самі з собою, а перед ворогом. І швидко з'ясувалося, що на війні вбивають* (Рафаєнко, 83); *Ось, що я знаю: в «часи» дитинства Великої Ба пройшла світом війна, Ба їй досі радіє: пройшла повз неї – забрала тільки чужих батьків. Чорний птах не помітив тоді ще невеликої, а дуже маленької, худенької дівчинки Лілі. ... Чорний птах залишив жити хлопчика Ваню на сході Української РСР* (Амеліна, 46); *Мої вражіння від бою такі: по-перше, неправда, що до нього можна звикнути. Найперший бій завдає найменшої тривоги. Мої битви були б задовільними, якби не втрати людей, до котрих почав прихильно ставитись* (Сняданко, 255); *Я всяк міг уявити свою смерть, це могла бути навіть костомаха з косою чи, навпаки, дуже вродлива дівчина, красуня-валькірія, котра підбирає мертвих вояків на полі бою, але такою, як вона явилася, я її не уявляв ніколи. Смерть дивилася на мене темно-рудими очима з німим запитанням: «Готовий?»* (Шкляр, 31);

І Паша раптом відчуває присутність поруч ще когось – когось невидимого, когось, хто стоїть і наполегливо чекає. Так, ніби чиясь прозора постать стоїть тут, спостерігає, зважується. На кого вона чекає? І за ким прийшла? (Жадан, 322).

Однак сильні духом навіть на війні вбачали найгірше не у смерті, а у негідному житті: *Що було для кожного з нас найстрашнішим – це зовсім не смерть. Найстрашнішим було потрапити до більшовиків живим. Лякали не так тортури, як те, що в нестямі від нелюдського болю, на межі божевілля ти зможеш заговорити. Тому вже не злічити підпільників, котрі у хвилину безвиході самі покінчили з життям (Шкляр, 39); І в скруті, і в гаразді життя все'дно пробіжить, як вода. Але щастя й зажиток розвіються, а ганьба сі лишить навіки. Або ганьба, або честь (Шкляр, 140).* Концепт життя, як і кожен вагомий для культури концепт, зокрема концепт *смерть*, пройшов довгий шлях розвитку, тому охоплює низку компонентів, деякі з яких вступають між собою в антонімічні відношення «найбільша цінність» – «суєта, марнота»: *Той пояснював, що життя – марнота марнот і не варто ціплятися за речі, котрі легко можна втратити (Рис, 83); «Життя – це скарб», – відповів він (Рис, 169); Для нього життя було чимось значно більшим, ніж страждання, адже, окрім смутку і болю, воно таїло в собі також радість, віру і любов. Життя його було піснею з багатьма мелодіями, дорогою з безліччю поворотів, морем хвиль, думок, переживань (Рис, 10); Життя було страшне, проте прекрасне (Рафасько, 41).* Для зображення усіх віх життя автори вдаються до авторських художніх означень, порівнянь, проникливих метафор: *...І на нього вилився густий потік буденності. ... Віддався м'ясорубці життя (Рис, 102); Біла-біла поверхня життя. Білий-білий простір, у якому ніхто не допоможе (Жадан, 323).*

Отож обидва складники концептуальної опозиції *життя – смерть* виражають філософські поняття *добро*, *зло*, охоплюють антонімічні компоненти, що засвідчує їхню смислову місткість, складну структуру, зумовлену тривалою розбудовою концептів, постійним апелюванням до них.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сучасна українська художня проза відбиває зміни у недоступній для безпосереднього вивчення ментальній сфері. З'ясовано, що традиційно сталі позиції у переліку базових одиниць займає концепт *Україна*, перейшов у розряд найбільш актуальних концепт *війна*, нових ознак набули такі одиниці, як *земля*, *небо*, *життя*, *смерть*. Намагання письменників мовно оформити стан сучасного українця сприяв з'яві нових концептів, які важно назвати ключовими, однак, які перейшли межу одиниць із кон-

кретним значенням і набули абстрактних смислів. Це концепт *туман*, який охоплює вже значно більше компонентів: не лише природне явище, а й як стан людської душі: розмитість, сірість, загубленість, недолюбленість, невизначеність, неасоційованість себе з конкретною землею, країною.

І хоча письменники явно надають більше ваги смислового аспекту концептів, але й форма їхнього вираження витончена. Навіть ті небагато прикладів, наведених у статті, ілюструють багатство використаних авторами засобів. Окрім уже вказаних, назвемо ще такі: розгорнуті заперечення (*Україна – це не кордони, не митниця, не релігійний бекграунд. Не карти мовних переважень. Не вододіли і не тектонічні плити*), авторські дефініції, що передають внутрішній стан розгубленості та болю (*Україна – зараз це і що робити, і хто винен, і що таке, розтак його матері! Україна – це все, що болить у тобі негасимим боєм*), антитеза (*Та здається, прийшли сюди, хоч і давно за моєю міркою, але чи то нізвідки – чи то звідусюди*), порівняння – приховані (*Ця квартира на тихій вулиці біля парку – тимчасовий табір для біженців*) або явні (*Виїжджають у поле, туман розлазиться, мов старий черевик; Війна наче кір*), перифрази (*Чорний птах залишив жити хлопчика Ваню на сході Української РСР*).

Не треба забувати, що концепти – це неізолювані утворення: вони накладаються один на одного, переплітаються в тісний клубок знань, образів, асоціацій, відчуттів тощо, а отже, не піддаються лінійному опису, який диктують межі розвідки. Зазначені концепти, їхні ознаки вигадливо переплетені між собою, утворюючи нові форми, нові центри знань, які важко адекватно передати.

Насамкінець зазначимо, що проаналізовані концепти – це не всеохопний список ключових або знакових концептів, що їх вербалізує сучасний художній дискурс, а лише ті одиниці, які впали у вічі пересічному читачеві як яскраві в плані динаміки. Доповнити цей перелік – це завдання для автора на майбутнє.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Амеліна, Вікторія. (2017). *Дім для Дома*. Львів: Видавництво Старого Лева.
Жадан, Сергій. (2017). *Інтернат*. Чернівці: Меридіан Чернівці.
Рафаєнко, Володимир. (2017). *Довгі часи (міська балада)*. Львів: Видавництво Старого Лева.
Рис, Галина (2017). *Амстердам – Київ. І трохи святого Миколая*. Брустурів: Дискурсус.
Сняданко, Наталка. (2017). *Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма*. Львів: Видавництво Старого Лева.

Шкляр, Василь. (2017). *Троця*. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жайворонок, В. (2007). *Українська етнолінгвістика* : Нариси. Київ: Довіра.
2. Інститут мовознавства АН УРСР; Білодід, І. К. (Ред.). (1970 – 1980). *Словник української мови : в 11 томах*. Т. 2, 10.
3. Кононенко, В. (2013). *Символи української мови*. Київ, Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. націон. ун-ту ім. В. Стефаника.
4. Остапчук В. (2014). Концепт України у творчості Т. Шевченка *Київські полоністичні студії, Том XXVI*, 154 – 158.
5. Ріжко, Р. (2012) Семантико-стилістичні домінанти у формуванні поетичної картини світу. *Семантика мови і тексту : матеріали XI Міжнародної наукової конференції*. Івано-Франківськ: Прикарпатський націон. у-т ім. В. Стефаника, 503 – 508.

REFERENCES

1. Zhayvoronok, V. (2007). *Ukrayinska etnolinhvistyka : Narysy. [Ukrainian ethnolinguistics: Essays]*. Kyiv: Trust. [in Ukrainian]
2. Institute of Linguistics, Academy of Sciences of the USSR; Bilodid, I.K. (Eds.). (1970 - 1980). *Slovyuk ukrayinskoyi movy : v 11 tomakh*. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Т. 2, 10. [in Ukrainian]
3. Kononenko, V. (2013). *Symvoly ukrayinskoï movy [Characters Ukrainian language]*. Kyiv ; Ivano-Frankivsk: Publishing House of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University [in Ukrainian]
4. Ostapchuk V. (2014). Kontsept Ukrayiny u tvorchosti T. Shevchenka [Concept of Ukraine in the works of T. Shevchenko]. *Kyyivski polonistychni studiyi – Kyiv Polonistic Studies, Volume XXVI*, 154 – 158. [in Ukrainian]
5. Richko, R. (2012) Semantyko-stylistychni dominanty u formuvanni poetychnoyi kartyny svitu. [Semantic-stylistic dominant in the formation of a poetic picture of the world]. *Semantyka movy i tekstu : materialy XI Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi – Semantics of language and text: materials of the XI International Scientific Conference*. (pp. 503 - 508). Ivano-Frankivsk: V. Stefanyk Precarpathian nation. university. [in Ukrainian]